

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

1 september 2013

Kära systrar och bröder,

En del av er som läser detta brev har vittnat om hur det första, nästan överväldigande intrycket när ni första gången besökte Slottskapellet i Bjärka-Säby var mötet med *Christos Consolator*, den berömda altartavlan målad av den danske konstnären Carl Bloch på 1800-talet. Vår altartavla är en kopia, och sådana lär finnas i mer än 70 kyrkor runt om i Sverige. Förra söndagen hade jag för första gången tillfälle att se originalet när jag firade mässa i Hörups kyrka på Österlen. Denna ovanligt vackert belägna medeltidskyrka, en gång i tiden invigd till den heliga Anna, ligger på en höjd strax utanför Löderup. Från kyrkbacken ser man under klara dagar – och så var det förleden söndag – ända till Bornholm. Hur det kommer sig att originalet hänger just i denna kyrka? Det berättas att prästen i Hörup var bekant med Bloch, och lyckades övertala denne att sälja tavlan till kyrkan.

Christos Consolator, Kristus tröstaren, är en bild som rymmer en hel predikan. Jag kom på mig själv med att ofta vila blicken på altartavlan när jag lyssnade till predikanten den söndag då Jesus manar oss att älska våra fiender och be för dem som förföljer oss. I altartavlans scen finns många att identifiera sig med. Den trötte mannen på Jesu högra sida och den tillgivne på hans vänstra. Kvinnorna som närmar sig honom med både förundran och mod; den skäggmuskige ynglingen med en blandning av tro och tvivel i sin uppsyn. Och de nyfikna barnen. Alla dras till mannen med den öppna famnen, så helt fri från all sentimentalitet, och vars hela väsen ropar vad de utsträckta armarna förkunnar: "Kom till mig alla ni som är tyngda av bördor, så ska jag ge er ro!"

I dessa tre ord, *Kom till mig*, sammanfattas den kallelse Jesus riktar till oss alla. Det finns inte två själar som har samma väg till Gud. Våra uppdrag i livet är olika, men det är först när vi hör Jesus säga "Kom till mig", och besvarar hans kallelse, som vi på allvar kan förstå vem Gud är och vilka vi själva är. Det är inte för att vi skall frambära våra dygder och meriter han kallar oss till sig, utan för att låta oss veta hur älskade vi verkligen är. Som den franske prästmunken och författaren Jacques Philippe uttrycker det i ett samtal i höstens utgåva av *Pilgrim*: "Vad vi vill göra för Gud betyder inte så mycket, allt som betyder något är vad han vill göra för oss. Han vill älska oss helt igenom."

*

Det var en sak till som gladdde mig under mässan i Hörups kyrka. Här uppmanades vi verkligen att *upplyfta våra hjärtan* när eukaristin skulle firas och vi inbjöds till Herrens bord. Vart vi än kommer i världen och deltar i en mässa hör vi dessa ord: Upplyft era hjärtan, *Sursum cordia* som den liturgiska termen lyder på latin, och som på grekiska kallas *Anafora*. Just dessa ord hör till de allra äldsta i liturgin. Redan på 200-talet hade det blivit allmänt att firandet av eukaristin inleddes med att prästen vände sig mot församlingen och uppmanade dem att upplyfta sina hjärtan. När vi hör orden kan vi alltså med stor sannolikhet veta att vi står i förbindelse med en mycket tidig tradition.

Att jag nu säger att jag glädde mig över att höra dessa ord i Hörups kyrka, som om de inte skulle vara självklara i varje svenskkyrklig mässa, beror på vad som just nu börjar höras här och var. Ett av förslagen till förändrad gudstjänstordning i Svenska kyrkan innebär nämligen att man låter ersätta "Upplyft era hjärtan" med "Öppna era hjärtan". Till synes oskyldigt kan tyckas, och kanske mer "i tiden", mer begripligt, och ändå är denna förändring närapå i paritet med det jota som orsakade jordbävning i kyrkan på 300-talet. Det var då Areios och hans sympatisörer höll på att beröva de troende Jesus som Gud "av samma väsen som Fadern", genom att börja predika att han endast var "lik Fadern".¹

Nu skall vi kanske inte bli alltför dramatiska, men det hela är en påminnelse om språkets betydelse. Det är en sak att språket är otillräckligt när vi skall tala om Gud, men det innebär inte att det också är godtyckligt. Kan man byta ut ett ord hur som helst, utan att det händer något med verkligheten?

På 1300-talet uppstod en strid om språket, inte minst de ord vi använder när vi talar om Gud. Den så kallade *nominalismen*, företrädd av en teolog vid namn William Ockham, utmanade den förståelse av begreppen som till exempel representerades av Thomas Aquino, *realismen* som den kallades. Ockhams tanke innebar i korta drag att de ord vi använder i vårt språk egentligen inte motsvarar en objektiv verklighet utan bara skall ses som ljud eller namn, därav termen nominalism (*nomina* = namn). Är Gud bara ett begrepp, ett ord, ett ämne för samtal som var och en av oss fyller med innehåll? Väljer vi själva vårt språk, eller är språket något som vi fått del av, något som är oss givet, och som vi måste brottas med och tränga in i? Är Bibelns stora ord utbytbara mot ord som vi tycker anknyter bättre till vår egen tid? Om detta skrev Samuel Rubenson en synnerligen tänkvärd artikel i *Pilgrim* för mer än 15 år sedan (*Pilgrim 4/1997: Samtal om Gud*), en text som jag själv ofta har återvänt till och reflekterat över. Han skriver bland annat:

Det är i övertygelsen att ... Ordet och historien har en djupare innebörd, rymmer hemligheter, som det är meningsfullt att söka dessa och tala om dem. Det hemlighetsfulla i Skriften är inte att den anknyter bra till mina egna tankar och erfarenheter utan att jag finner mig själv tilltalad. ... I Skriften möts jag av ett tilltal i tydliga ord vars fördolda mening bara öppnar sig för den som är beredd att från grunden låta sig invigas i hemligheterna."

Vi vill ju gärna att vårt tal om Gud ska vara vårt eget – "så här tänker jag" hör vi allt oftare predikanterna säga i vår tid – men Samuel Rubenson visar hur försåtlig den flitiga användningen av uttryck som "egen", "eget" och "personlig" kan bli:

"Det blir nästan som en besvärjelse. Inget får vara givet eller allmänt. Jag själv är alltings mått: *mina* tankar, *mina* erfarenheter, *mitt* språk, *min* gudsbild, *min* relation osv. Det är som om vi ville omfamna hela den sk privata religiositeten och se den som kyrkans väg in i vår tid. Jag undrar om det inte är ett villospar."

Varför började kyrkan säga "Upplyft era hjärtan" när eukaristin firades på Herrens dag? Varifrån fick man orden? Det är enkelt att härleda. I Uppenbarelsebokens fjärde kapitel får Johannes se in i himlen, där gudstjänsten pågår omkring Guds tron. Han hör Jesus säga: "Kom hit upp."² Den skildring som sedan följer har haft ett avgörande inflytande på den vision av gudstjänsten som tidigt växte fram i kyrkan. Församlingen på jorden uppfattade den gudstjänst man firade på den åttonde dagen – den dag som är utanför tiden, för att tala med Basileios av Caesarea – som en delaktighet i och en avglans av den himmelska gudstjänsten. Kyrkan i himlen och kyrkan på jorden är en. Fastän vi är kvar på jorden stiger vi upp till

¹ En liten stavelse utgjorde skillnaden på grekiska mellan "av samma väsen" (*homoousios*) och "lik" (*homoiousios*).

² Upp 4:1.

himlen i det ögonblick vi hör orden "Upplyft era hjärtan!" Det är Jesus som kallar på oss, han är den egentlige celebranten i varje liturgi, och bjuder oss till bords i sitt rike. Vi befinner oss i rummet och träder ut ur rummet – på samma gång!

När Johannes Chrysostomos kommenterar orden "Upplyft era hjärtan", skriver han att när vi hör dessa ord i liturgin uppmanas vi att lämna våra jordiska bekymmer och omsorger bakom oss för att stiga upp dit där vi hör hemma. Hur underligt det än kan låta är det först när församlingen lämnar världen bakom sig, som hon kan bli världen till räddning. När Kyrkan i eukaristin förenas med Kristus ser hon världen sådan den verkligen är; sådan den skall bli när Herren kommer åter i härlighet. Hon kan nu omsluta världen med Kristi kärlek, ja, mer än så, hon *blir* himlen på jorden. Det är därför Kyrkans uppstigande till himlen aldrig kan göra henne världsfrånvärd – då är det inte till himlen hon stigit upp! Ett liv i bön och eukaristi, ett sant andligt liv, får ofrånkomligen sociala, moraliska, politiska, strukturella, ekologiska och ekonomiska konsekvenser eftersom det är i tid och rum, i den brustna skapelsen och den lidande mänskligheten, som det rike vi firar i liturgin bryter in.

Ser vi alltså hur uppmaningen vid själva mässans början anger riktningen för liturgin och utgör den första byggstenen i en ecklesiologi³ där kyrkan till sitt väsen *är* himlen på jorden? Hur skulle hon kunna bli det utan att ha stigit upp till himlen? Det är detta som sker i varje mässa där rummet överskrids och vi träder ut ur tidens kalender, in i en ny eon för att Guds rike likt surdegen skall genomtränga allt. Att då låta denna uppmaning ersättas av "öppna era hjärtan" må vara ett välmenat försök att göra liturgin mer "begriplig", men blir i själva verket en eftergift för den i vår tid allhärskande individualismen. Rörelsen är inte längre uppåt utan inåt. Även mässan blir nu något som främst är till för vårt eget andliga välmående och inte den händelse som konstituerar Kyrkan så som himmelrikets utpost i världen och därmed drar framtiden till sig.

Låt oss alltså, i all ödmjukhet, lägga in vårt veto inför detta handboksförslag. Förvisso behöver vi ständigt reflektera över liturgins ord, uttryck och symboler, i vilken grad dessa svarar mot Kyrkans och gudstjänstens väsen, men här har vi att göra med en liturgisk klåfingrighet som inte leder till annat än plattityder. Den handbokskommitté som tar ifrån de troende *Sursum cordia* riskerar att beröva dem uppstigandet till himlen. Att varje söndag få svara "Våra hjärtan är hos Herren!" efter att ha hört Kristus säga "Kom hit upp", är inte bara den djärvaste av trosbekännelser – det är varje gång ett *momentum* iscensatt av den helige Ande, en händelse som förklarar hela världen och gör oss till eukaristiska människor.

*

När vi nu, via Hörups kyrka, kom att tala om mässan vill jag kort beröra en annan oumbärlig del i varje gudstjänst: vår *förbön* för världen. Medan vi i tillbedjan vänder vårt ansikte mot Fadern – "Låt ditt namn bli helgat" – är förbönen den tjänst genom vilken vi vänder vårt ansikte mot världen. I förbönen förenas vi med Kristus i hans väldiga livsrörelse, "att rädda dem som nalkas Gud genom honom, eftersom han alltid lever och kan vädja för dem".⁴ En församling som i sin gudstjänst inte kommer ihåg världen och ber för den, mister snart visionen om Guds rike och blir en religiös enklav i världen.

"Innan vi kan ta del av den himmelska maten", skriver Alexander Schmemmann, "återstår en sista, väsentlig och nödvändig handling: *förbönen*." Schmemmann markerar därmed hur eukaristin aldrig kan vara något individuellt. Den är till sitt väsen hela Kyrkans förening med

³ Ecklesiologi = läran om kyrkans väsen.

⁴ Hebr 7:25.

Kristus för världens liv. Förbönen utgör förberedelsen för eukaristin på samma gång som den får sin sammanfattning i den stora eukaristiska bönen som når sin kulmen i bönerns bön, Fader vår.

I förbönen utövar församlingen sin prästerliga tjänst att be för alla människor. Därför är den offentliga förbönen – särskilt det moment som kallas *Kyrkans förbön* – en del av gudstjänsten som inte får försummas eller skyndas över. Detta påtagliga uttryck för hela församlingens prästtjänst har i västlig tradition vanligen sin plats efter predikan och trosbekännelsen, omedelbart innan det eukaristiska firandet, själva mässan, tar sin början. I östlig tradition återkommer förbönerna i form av litanior genom hela liturgin. I *Pilgrims* kommande nummer berör jag lite mer ingående förbörens tjänst, och reflekterar då bland annat över tre frågor som det finns anledning att pröva sig inför när det gäller den offentliga förbönen i gudstjänsten: För vem ber vi? Hur ber vi? Och sist men inte minst: Till vem ber vi?

För vem ber vi? Som hela församlingens bönetjänst för världen får Kyrkans förbön inte kretsa kring våra egna behov. Här lyfter vi som kyrka upp vår omvärld inför Gud, inte bara i allmänna ordalag men genom att konkret sätta ord på de lidanden och konflikter som plågar människor. Förbönen bör rymma såväl de stora skeendena i världen, det som är aktuellt, som enskilda människor och närliggande livssituationer. Det är en beprövad ordning att låta förbönen i gudstjänsten ha en fast struktur där vi i tur och ordning ber för Kyrkan, världen, de nödlidande och den egna församlingen. Så rör vi oss från det större perspektivet till det mindre, och förbönen blir en övning i att överskrida vår egen begränsade horisont. I den avslutande delen kan även böner infogas för dem som bett om församlingens förbön och dem Anden manar oss att be för, liksom för de nydöpta, dem som ingått äktenskap, de avlidna och de sörjande. Här kan med fördel utrymme ges för såväl tysta som högt formulerade böner i församlingen.

Hur ber vi? Uppgiften att förbereda och leda förbönen i gudstjänsten är ett särskilt ansvar, och ett privilegium, som bör vila på personer i vilka församlingen igenkännt en gåva till denna tjänst. Bönerna bör formuleras utan värderingar och ställningstaganden, så att hela församlingen helhjärtat kan säga sitt amen. Språket i förbönen bör på samma gång vara enkelt, sakligt och innerligt. Det gäller att inte bli banal och sentimental, men inte heller högtravande. I den helige Ande finns både nykterhet och glöd. Framför allt bör mångordighet undvikas, liksom den alltför vanliga benägenheten att tala om för Gud vad han ska göra ("Tack, Gud för att du ska..."). Denna avart räddas vi från när all vår bön på djupet är ett *Kyrie*, ett rop om Guds förbarmande.

Till vem ber vi? Vi kan naturligtvis vända oss i bön till både Fadern, Sonen och Anden, men det finns goda skäl att låta förbönen i gudstjänsten konsekvent vara riktad till Fadern, genom Sonen i den helige Ande. Därmed blir det tydligt hur vi i vår förbön deltar i Jesu bön till sin Fader. Kyrkans förbön är alltid Kristi bön och dess kraft ligger i det namn i vilket den beds. "Vad ni ber Fadern om i mitt namn, det skall han ge er", säger Jesus till sina lärjungar.⁵ Bön i Jesu namn är mer än att avsluta sin bön med orden "i Jesu namn" (vilket vi givetvis också kan göra). Det är framför allt den bön Kristus ber i oss. Jesu ord om att vi skall få allt vi ber Fadern om i hans namn kan inte brukas som en magisk formel där vi hämtar ut gåvor hos Gud allt efter som det faller oss in. Det är ett löfte som utmanar oss att söka den djupare förtroligheten med Kristus. I hjärtats förening med Jesus får all förbön sin verkliga kraft.

*

⁵ Joh 16:23

Så en liten tillbakablick. I början av augusti hölls vårt sommarmöte vid tiden för Kristi förklaring. Uppslutningen var stor och inte minst måltidsgemenskapen, i bordslag, blev ett inspirerande och bestående minne. Det var första gången vi kunde genomföra den målsättning vi enats om: all mat som serveras på kommunitetens möten skall vara ekologisk och så långt möjligt närproducerad. Vårt nya matråd, med kökschefen Emanuel Eriksson i spetsen, hade lagt ned ett stort arbete på förberedelser och logistik, och genom att alla som deltog i mötet bistod med arbetet kring måltiderna fungerade det hela över förväntan. Sommarmötet avslutades med lördagens generalkapitel, vår årliga storsamling, och söndagens festmessa med löftesavläggelse och löftesförnyelse. Fem personer inträdde efter fullbordat novitiat i kommuniteten genom att avlägga sina högtidliga löften: Ida Groth, Peter Moi, Erik Persson, Maria Wilson och Jan Öhlund. Ekumeniska Kommuniteten har i och med årets generalkapitel 106 medlemmar och 28 noviser.

Under lördagen samlades vi också i de regionala grupperna där regelbundna samlingar nu hålls. Ett viktigt steg som tas från och med i höst (se månadsbrevet för augusti) är att ökenmässan enligt Övre salens liturgi, nu börjar firas regelbundet i Stockholm, Göteborg, Köpenhamn och Linköping. Först ut blir Göteborg, onsdagen den 11 september, då vi firar liturgin i *Stefanoskapellet* i Linneakyrkan. I Köpenhamn har den katolske biskopen, Ceszlaw, mycket generöst inbjudit oss att fira liturgin i *Ordrups katolske kirke*. Och i Stockholm kommer vi att fira ökenmessa dels i Västra Ryds kyrka i Kungsängen, men också centralt i huvudstaden i S:t Peters kyrka, där Linus Brengesjö förra söndagen installerades som pastor. I Linköping firas gudstjänsten under hösten i *Heliga Annas ortodoxa kapell*, på inbjudan av fader Misha.

Det är en speciell glädje att Ekumeniska Kommuniteten därmed får fira gudstjänst i gemenskap med församlingar som representerar samtliga fyra kyrkofamiljer, såväl den katolska och ortodoxa, som den svenskkyrkliga och frikyrkliga. Följ vårt kalendarium för att se vilka tider som gäller för ökenmässorna på de olika platserna. Vid dessa tillfällen delar vi även en enkel måltid, och håller kapitelsamling, efter liturgin.

*

När detta brev postas, i gryningen till den 1 september, befinner jag mig i S:t Petersburg i samband med Johannesakademins vänners årliga resa till våra kristna rötter i öst. Just i dag börjar för övrigt det liturgiska året i ortodox tradition. Om några timmar beger vi oss till liturgin i Nikolajkatedralen. De ord som då kommer att inleda gudstjänsten – *Välsignat vare Faderns och Sonens och den helige Andes rike* – hörs ungefär vid samma klockslag i Slottskapellet i Bjärka-Säby – och på otaliga platser runt hela vår jord. I den söndagliga mässan, när vi kommer tillsammans runt Herrens bord, förbinds vi med miljoner och åter miljoner kristna över hela jorden i gudstjänster där Den heliga Treenigheten tillbeds på alla språk, bland alla folk, i alla länder. Även om vi inte mött de flesta av våra medsyskon, förenas vi alla, på den dag som är utanför tiden, med Kristus och med varandra i uppstigandet till himlen – för världens liv. Detta är de heligas samfund, kyrkan *catholicos*, en och odelad inför Gud, och på väg mot den dag när hennes synliga enhet också skall manifesteras inför världen.

I Kristus förbundne,

